

SXEDIO-B.106

14.8.1974: ΤΟ 226 Τ.Π. ΜΕ ΠΟΛΛΟΥΣ ΛΑΡΝΑΚΕΙΣ ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΣΕ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΜΗΛΙΑ. ΜΕΧΡΙ ΝΑ ΦΘΑΣΟΥΝ ΟΙ ΓΡΑΜΜΕΣ ΚΑΤΑΡΡΕΟΥΝ ΚΑΙ ΟΛΟΙ, ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΝΔΡΕΣ ΤΟ ΒΑΖΟΥΝ ΣΤΑ ΠΟΔΙΑ ΕΝΩ ΟΛΟΙ, ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΟΥΣ ΝΑ ΔΙΑΦΥΓΟΥΝ ΥΠΟΛΟΓΙΖΟΥΝ ΟΤΙ ΕΧΕΙ ΣΗΜΕΙΩΘΕΙ ΜΙΑ ΝΕΑ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ. (Το πρώτο μέρος του ημερολογίου του έφεδρου ανθυπολοχαγού Α.Χ.Παπασταύρου).

Ο Εφεδρος Ανθυπολοχαγός Α. Χ. Παπασταύρου, ήταν ένας από τους δυο υποδιοικητές του 226 Τάγματος της Εθνικής Φρουράς το οποίο στάληκε στις 30 Ιουλίου 1974, από την περιοχή του ΣΟΠΑΖ στην είσοδο του χωριού Παλαίκυθρο, σε απόσταση 10-15 χιλιομέτρων ανατολικά της Λευκωσίας προς τη Μεσαορία, για ενίσχυση των δυνάμεων που ανέμεναν νέα τουρκική επίθεση.

Στις 14 Αυγούστου 1974 ξέσπασε αυτό που φοβόντουσαν όλοι, η δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής και το τάγμα διατάχθηκε να προελάσει και να υποστηρίξει τις δυνάμεις που μάχονταν στην περιοχή της Μίας Μηλιάς.

Διοικητής του Τρίτου Λόχου στον οποίο υπηρετούσε ο Παπασταύρου ήταν ο λοχαγός Ορθ. Γεωργιάδης και ο άλλος υποδιοικητής ήταν ο ανθυπολοχαγός Μαρνέρος

Ομως ο εχθρός ήταν υπέρτερος και μαχόταν με τρομερά μέσα στη διάθεση του: Αεροπλάνα, άρματα και βαρύ πυροβολικό.

Η άμυνα κατέρρευσε και το τάγμα του Παπασταύρου ουσιαστικά τόβαλε στα πόδια και ο καθένας έτρεχε για να σωθεί.

Αυτές τις φοβερές 24 ώρες της 14ης Αυγούστου 1974 που έζησε ολόκληρο το τάγμα και ιδιαίτερα ο λοχαγός, οι αξιωματικοί και οι άνδρες του 3ου λόχου του 226 Τ.Π. περιγράφει στο ημερολόγιο του που δημοσιεύθηκε στις 14 Αυγούστου 1975 στην εφημερίδα

"Φιλελεύθερος" της Λευκωσίας.

Στην αρχή ο ανθυπολοχαγός Παπασταύρου αναφέρει χαρακτηριστικά:

"Οι αιχμάλωτοι, οι αγνοούμενοι και οι νεκροί του Τάγματος αποτελούν το ένα τρίτο περίπου της δυνάμεως του...

Το κομμι αυτό δεν έχει ούτε ιστορικές ούτε λογοτεχνικές αξιώσεις. Απλούστατα είναι μια απλή κινηματογράφηση των εξωτερικών γεγονότων διανθισμένη με μιαν απόδοση των εσωτερικών γεγονότων που συνοδευτικά παρήγε μια συνείδηση στημένη στο χώρο και στο χρόνο της".

Προσθέτει:

Ανκαι περιμέναμε εκδήλωση επιθέσεως, εκείνο το πρωί μια και κοιμηθήκαμε με την εξάρτυση πολλοί από μας αγουροξυπνημένοι από τους απόηχους των πρώτων εκρήξεων δεν ήθελαν να άρψιζαν τόσο πρωί οι τουρκαλλάδες.

Γρήγορα, κάλυψη, φώναζαν επίμονα οι αξιωματικοί.

Από μια ψευτοσηλιά κάτω από το υδραγωγείο του Παλαικύθρου κοιτούσαμε με το λοχαγό τα ζεύγη των αεροπλάνων που χάραζαν τον ουρανό. Δεν ήταν για μας. Τραβούσαν κατά τη Μιά Μηλιά, μας φάνηκε. Από εκεί άλλωστε ακούονταν οι νέες εκρήξεις. Κάνουμε προσπάθεια για επαφή με το Διοικητή του Τάγματος Αντισυνταγματάρχη Τριήραρχο Γεωργίτη. "Αναμείνατε" η απάντηση. Φαίνεται πως κι' εκείνος περιμένει οδηγίες από το ΓΕΕΦ. Στο μεταξύ εκμεταλλευόμενοι την καθαρότητα του ουρανού φροντίζουμε να αποφύγουμε μιαν άλλη επισημάνση των θέσεων μας απομακρύνοντας ό,τι γιαλιστερό υπάρχει στο χώρο μας και διατάζοντας να λουφάζουν όλοι οι στρατιώτες για την ώρα. Ο ασύρματος μας θέλει να μείνουμε ακόμη όσο να πάρουμε αποστολή. Τα αεροπλάνα σταμάτησαν για μισή ώρα και οι στρατιώτες τραβάνε άλλοι για να "σφυρίζουν" κι' άλλοι για να νιφτούν.

Μερικοί πέφτουν σαν γύπες στα μαγειρεία και

κλέβουν ψωμί, ελιές ή καμμιά κονσέρβα εκνευρίζοντας τον Τζίμη το μάγειρα που θέλει τάξη και ήδη ετοιμάζει τσάϊ για όλους. Στο αντίσκηνο του λοχαγού κάνουμε διανομή τελαμώνων στους ομαδάρχες. Εκató σφαίρες για κάθε στρατιώτη και οκτώ σφαιροθήκες με μίαν ανταλλακτική κάννη για κάθε μπρένκατζη. Ο χειριστής του Βίκερς θέλει άδεια για να το δοκιμάσει αν εργάζεται.

- Υπομονή του λέει ο λοχαγός. Τότε του ξεφουρνίζει πως το δοκίμασε και δεν δουλεύει.

Στέλλουμε βιαστικά τον οδηγό Σάββα με λάντ ρόβερ να φέρει αμέσως το οπλουργό.

Κάνοντας μια βόλτα βλέπω τους στρατιώτες μας μπουλούκια- μπουλούκια να αστεϊίζχονται και να προφητεύουν.

- Φεν θα ξανάρθουν. Αργησαν πολύ.

- Θα χτύπησε η Ελλάδα στην αεροπορική βάση τους, όπως το Ισραήλ έκανε στην Αίγυπτο.

- Χα, δεν άκουσες ψες τις δηλώσεις Καραμανλή, τους προσγειώνει ένας άλλος.

Στο μεταξύ οι μασέλες όλες δούλευαν γρήγορα- γρήγορα και τα χέρια άπλωναν στα κομμάτια το ψωμί που κρατούσαν μερικοί. Άλλοι πήραν το τσάι "κατά ριπάς" και ξέπλεναν τις караβάνες πολιορκώντας την υδροφόρα. Άλλοι πιο προνοητικοί βουτούσαν τα χέρια στη λάσπη του αυλακιού κι' άλειφαν τα κράνη να μη γιαλλίζουν στον ήλιο. Αυτό τ' αυλάκι πολλά μεσημέρια μας δρόσιζε σαν πότιζαν οι χωρικοί τα χωράφια τους και μεις βουτούσαμε τα πόδια στα τρεχούμενα νερά του. Σήμερα δεν είχε πότισμα. Μας πρόσφερε με το φιδωτό του σχήμα καλή κάλυψη κι' αρκετοί που οι θέσεις μας γειτόνευαν μαζί του ξεπλώσαμε μέσα σ' αυτό και με τα λασπωμένα κράνη και τη φαιοπράσινη στολή γίναμε ένα μαζί του. Ήταν καιρός.

- Ερχονται, έρχονται, ακούστηκαν οι παρατηρητές. Αμέσως τότε ξαναδιατάξαμε να καλυφθούν όλοι και να μη βάλλει κανείς. Χαμένος κόπος. Ακούστηκε μια ριπή από αντιαεροπορικό, ένα χιλιόμετρο πίσω. Λες κι' ήταν το σύνθημα που

περίμεναν οι στρατιώτες. Στήλωσαν οι πιο πολλοί τις κάννες στον ουρανό και βαρούσανε. Απειθαρχία πρώτου μεγέθους. Σκύλιασε ο λοχαγός, ξελαρρυγγιστήκαμε όλοι οι άνθυπολοχαγοί να τους σταματήσουμε. Είναι πολύ παράξενο πως αντιδρά ο στρατιώτης σε τέτοιες στιγμές. Ο ίδιος προδίνει τη θέση του. Μου ξήγησαν αργότερα μερικοί. "Να τους ρίξουμε κάτω τους κερατάδες".

Ο ασύρματος μας διαβίβασε η διαταγή του διοικητού για μετακίνηση του Λόχου μόλις τα αεροπλάνα κοπάσουν. Τότε έφτασε ο οπλουργός για την επισκευή του (πολυβόλου) Βίκερς. Οι άνθυπολοχαγοί των τεσσάρων διμοιριών διατάχθηκαν αμέσως να ετοιμάσουν τις διμοιρίες τους για προώθηση σε θέσεις μάχης μόλις δοθεί το σύνθημα και δυο των μαγειριών να μείνουν πίσω για το φόρτωμα των σκευών και των αρχείων σ'ένα φορτηγό.

Τότε κατάλαβα την αποστολή μας: Θα φτάναμε μέχρι το Τραχώνι- Νέο Χωριό και θα καλύπταμε τους δικούς μας που υποχωρούσαν από τη γραμμή Μιας Μηλιάς. Αρα έσπασε κιόλας η γραμμή μας, διαφορετικά γιατί να μη προωθηθούμε μέχρι τη Μια Μηλιά. Μα πως έγινε αυτό μέσα σε μια ώρα; Χτες ακόμα στην αναφορά του λόχου έλεγα (όπως μου είπαν) στους στρατιώτες ότι έχουν ναρκοθετηθεί οι γραμμές μας και "θα την πληρώσουν ακριβά οι τούρκοι, αν δοκιμάσουν να περάσουν από εκεί".

Ηδη έβαζα τον εαυτό μου στη θέση των υποχωρούντων και τους φανταζόμουν να φθάνουν κατάκοποι σε μας και ν' ανασαίνουν με κάποια ανακούφιση που τους σώσαμε τη ζωή και τα όπλα. Καθάρισε πάλι ο ουρανός και τάξαμε τους στρατιώτες πυκνωμένους σε δυο ζυγούς.

- Μπρος, γρήγορα τώρα που λε ίπουν τα αεροπλάνα, κινηθείτε προς ο Τραχώνι μέσα από τις ελιές.

Η μύτη της μιας φάλαγγας ανακλαδίστηκε και σε λίγο και της άλλης. Τα όπλα γιάλισαν στον ήλιο βγαίνοντας από την πυκνή σκιά των ευκαλύπτων. Τα κουβάρια ξετυλιχτηκαν σε μια ευθεία προς τον κύριο

δρόμο Λευκωσίας- Αμμοχώστου. Ήταν μια ζέστη που έτσουζε κι' ήταν ακόμα πρωί γύρω στις **8.30** ένα φως που τύφλωνε. Ήταν και μια ησυχία σ' εκείνο τον κάμπο που σ' έκανε να νονίζεις πως είσαι κουφός. Ούτε τζιτζίκι ούτε πουλί. Λούφαζαν όλα. Ξαφνικά ακούεται ένα παράφωνο τραγούδι σαν από ξεχαρβαλωμένο πικ-απ.

- Μαρία με τα κίτρινα...

Ήταν ο Τζιοβάννης, ο κωμικός της πρώτης διμοιρίας.

Κανένας δεν τούδωσε σημασια. Κι' εγώ κάτι θάθελα να πω, να τον πειράξω, μα δεν μου ερχόταν η τέτοια όρεξη. Νόμιζα πως θα έτρωγα χρόνο που δεν ανήκε σε αστείο. Αφού κι' ο μόνιμος παρτεναίρ του ο Καρπασίτης, δεν παρουσίασε καμμιάν αντίδραση. Οι φάλαγγες προχωρούσαν. Ξεκομμένος απ' την ευθεία τους λίγο αριστερότερα έβλεπα τις αρβύλες να βουλιάζουν σφυροκοπώντας συνέχεια τους σβώλους των χωραφιών με τις ελιές και να κάβουν δρόμο απάνω στη ράχη της κυθραιώτικης γης. Κοιτάω μια στιγμή πίσω, η γραμμή ευθεία και αραιωμένη καταλήγει στο δασάκι των ευκαλύπτων κι' υπογραμμίζεται από μικρά, μικρά συννεφάκια σκόνης που ξεσηκώνουν οι αρβίλες. Μια σιωπή βαρειά κατάπιε κι' εσβυσε τώρα στη μέση το τραγούδι του Τζιοβάννη: Εκατόν πενήντα στόματα όλα ραμμένα και τριακόσιες φτέρνες να πατούν σθεναρά και ρυθμικά τις χωραφίες...

Σταυρώνοντας το δρόμο Λευκωσίας- Αμμοχώστου βλέπουμε στη μέση του τον Διοικητή του τάγματος μας καλεί ονομαστικά:

- Πάρε τους στα πρώτα σπίτια του χωριού με μέτωπο προς τη Μιά Μηλιά. Να καλύψετε τα τμήματά μας που υποχωρούν.

Κάνω αναμετάδοση της διαταγής κι' οι ζυγοί μας εκτελούν, μπαίνοντας στα πρώτα δρομάκια του Τραχωνίου. Κοντά στο αυτί μου ξανακουω τη φωνή του διοικητού:

- Τα τανκς προχωρούν προς τη Μόρα. Εχω σημα, έσπασαν τελείως οι γραμμές μας. Εχε το υπ' όψη σου.

Αυτοκίνητα έφερεις; Πού είναι τα αυτοκίνητα για την υποχώρηση;

Σα να με χτύπησε κεραμίδα. Πρώτα γιατί ακόμα πίστευα πως δε θάχαν σπάσει οι γραμμές μας. Ημασταν τόσο πολύ σίγουροι για τα ναρκοπέδια μας. Κι' ύστερα, γιατί δεν τόχα χωνέψει τότε πως ήταν δυνατό να φτάσουν οι τούρκοι μέσα στον κάμπο. Πως τότε θα τους σταματήσουμε στημένοι σε έδαφος που δεν ήταν καθόλου αντιαρματικό και μέχρι που θα σταματούσαν;

- Υποχώρηση, να συμπυχθούμε; είπα με κάποια δυσπιστία. Οχι, ε...δεν μουπε κανείς να φέρω, λεωφορεία εδώ. Δεν ξερω, ίσως ο λοχαγός, μα δεν νομίζω.

- Γρήγορα μ' έκοψε. Ειδοποίησε αμέσως τους οδηγούς να ρθουν στο ύψος αυτού του δρόμου και να καιροφυλαχτούν. Άντε, γειά σου.

Μ' άφησε ξερό. Μα δεν είναι καιρός για χιούμορ. Δεν είχα ασύρματο ούτε και αγγελιαφόρο. Αυτά τα είχε ο λοχαγός. Κείνη τη στιγμή περνούσε από κοντά μου το τζιπ που κουβαλούσε τα βαριά όπλα και τα πυρομαχικά της διμοιρίας υποστηρίξεως του λόχου μας. Μπήγω φωνή. Σταματά ο Κόκος, ο οδηγός του. Του αναθέτω να ειδοποιήσει τους οδηγούς. Η φάλαγγα μας προχωρούσε και κάπου-κάπου κοντοστέκονταν μερικοί φαντάροι κι' έπιναν βιαστικοί δροσερό νερό που τους πρόσφεραν οι τραχωνίτισσες νοικοκυρές. Οσο να κατεβάσω κι' εγώ ένα ποτήρι άκουα τη γυνίακα που έλεγε πως ήταν πρόσφυγας από τη Χάτζια δυο βδομάδες τώρα. Θυμάμαι το μικρό γιο της κυράς να μας κοιτά περίεργα σαν νούμερα του τσίρκου. Ερχόταν πίσω μου και τον έδιωξα μόλις το κατάλαβα. Σε μιαν άλλη γωνιά του δρόμου ένας Πάτερ Φαμίλιας ξεπρόβαλε φνάζοντας:

- Μήπως υπάρχει κίνδυνος παιδιά;

-

Σύντομα βρεθήκαμε στη γραμμή που διαταχθήκαμε. Μα ήταν ασυγχώρητο σκεφτόμουν. Δυο βδομάδες απραξίας στο Παλαίκυθρο και να μη έχουμε κάνει μια έστω αναγνώριση του εδάφους, για να μην πω καμμιάν άσκηση τουλάχιστο. Πως γίνεται την αποστολή

να τη μάθουμε μια ώρα μόνο πριν την εκτέλεση της. Κι' οι πιο πολλοί του 226 ήταν σκαλιώτες, εντελώς ξένοι προς την περιοχή και τον προσανατολισμό. Κάνω μια πρόχειρη βόλτα για έλεγχο. Η διμοιρία υποστηρίξεως έσβησε τα κάπως βαρέα της, με τις διαταγές του ανθυπολοχαγού Κωνσταντίνου Κωστάκη. Αντικρυστήκαμε.

- Εν τάξει;

- Εντάξει, μου χαμογέλασε.

Δεν τον ξανάδα. Είναι αγνοούμενος.

Προχωρώντας βόρεια βρέθηκα σε μιαν αυλή, χωρίς διέξοδο. Μέσα ένα κατάμαυρο γαϊδούρι, κοιτούσε αμέριμνο κάτω στη γη.

- Από αριστερά, ακούω μια φωνή πίσω μου.

Ήταν ένας παπάς χωρίς τα ράσα του περιστοιχιζόμενος από γυναικόπαιδα στη πόρτα του σπιτιού του. Κοιτούσαν όλοι προς τη Μια Μηλιά με εμπιστοσύνη, ακούοντας εμβατήρια από το ραδιόφωνο.

Προχωρούσα στην ευθεία της αμυντικής γραμμής. Εκρινα μέσα στο μπροστινό ελαιώνα το λοχαγό να κινείται.

- Μείνε σ' αυτό το σπίτι και να περιμένεις διαταγή. Να καλύπτετε δικούς μας αν χρειαστεί στο μεταξύ, με διέταξε.

Το λαντ-ρόβερ του Διοικητού πλησίαζε το λοχαγό κοντά στο "αλακάτι". Σύντομη κουβέντα. Χάθηκε μέσα στις ελιές. Ο λοχαγός διατάζει αμέσως την πρώτη και δεύτερη διμοιρία να προωθηθούν.

Πιάνω κουβέντα με τους στρατιώτες εκεί κάνουμε τσιγάρο περιμένοντας διαταγή. Περισσότερο απ' όλους μιλούσε ο Τζίμης ο μάγειρας. Ήταν σίγουρος πως θα τσακίζαμε τους τούρκους. Κι' όταν σε πέντε λεπτά βλέπαμε τις καμπύλες των βλημάτων να φέγγουν μέσα στο καυτό φως του ήλιου καμιά διακοσιά μέτρα μπροστά μας, και να σκάνε δαιμονιωδώς φώναζε ενθουσιασμένος πως ήταν δικά μας. Για τα αεροπλάνα π'άνοιγαν χαρακιές στον ουρανό δεν ήταν σίγουρος.

Κείνη τη στιγμή μου φώναξε ο λοχαγός να

φροντίσω να κινηθεί η διμοιρία υποστηρίεως 500 μέτρα μπροστά. Κίνησα αριστερά για τη διαταγή κι ο Τζίμης μ' ακολουθούσε. Δεν κάναμε πενήντα μέτρα. Τα πυρά πλήθαιναν, τα αεροπλάνα μίκραιναν την ακτίνα βύθισης. Γύρω, γύρω ολοένα κόντευαν οι εκρήξεις. Προώθηση βαριών όπλων και με τέτοιες συνθήκες ήταν αδύνατη. Καλυφτήκαμε για λίγο σε ένα ξέβαθο αυλάκι, περιμένοντας ευκαιρία. Πάνω στο κεφάλι μας μια καχεκτική σκιά. Λίγο πιο πάνω τὰ αεροπλάνα να πηλαλάνε. Δεν γίνεται.

Τυρίζουμε στο σπίτι. Απ' το παραθυράκι του μπάνιου και τα άλλα δυτικά παράθυρα είχαμε καλό πεδίο οράσεως προς τη Μια Μηλιά. Εστησα εκεί την ομάδα, οπότε έρχεται ο Τάκης ο επιλοχίας με δεύτερη διαταγή του λοχαγού να κρατήσουμε εκεί όσο να γυρίσουν οι δυο διμοιρίες μας. Στο μεταξύ κυκλοφορούμε μια μπουκάλα του γλυκού. Πήραμε δίνοντας την υπόσχεση ότι θα ξαναγυρίζαμε να γνωρίσουμε τους νοικάρηδες του σπιτιού.

Ενα μανιτάρι καπνού ξεπήδησε λίγο αριστερότερα. Κι' άλλο. Κι' άλλο. Μπήγω τις φωνές ξανά και ξανά στον διμοιρίτη της πρώτης:

- Παπακώστα, έλα, έρχεσαι; Μ' ακούς;

- Οι φωνές πνίγονταν στον ορυμαγδό κι' οι ελιές μπροστά δεν παρουσίαζαν καμιά κίνηση. Μπουκάρισαν στο σπίτι δυο στρατιώτες ψιλοκουρεμένοι. Θάκαναν η θητεία τους.

- Γρήγορα φύγετε, έρχονται μας μασάνε λαχανιασμένοι. Εμείς ερχόμαστε απ' τη Μια Μηλιά με τα πόδια. Πρωί, πρωί έσπασαν οι γραμμές μας (πέταξαν ένα νούμερο, του τάγματός τους). Φεύγουμε όλοι, φύγετε, φύγετε, τι περιμένετε; Είστε τρελλοί, εμείς ούτε λεπτό δεν μένουμε...

Εφυγαν και οι στρατιώτες μας κάτι ψιθύρισαν. Είπα πως δεν γίνεται θαρθεί διαταγή και θα εκτελέσουμε.

Σε λίγα λεπτά ήρθε ο επιλοχίας Τάκης με τη διαταγή: "Υποχώρηση προς το δρόμο Λευκωσίας-

Αμμοχώστου".

Δεν είχαμε ρίξει ούτε μια ντουφεκιά. Πέρασαν αστραπιαία στη σκέψη μου η γυναίκα που μας έδωσε νερό, ο μικρός της γιος, ο πατέρας Φαμίλιας, άλλα γυναικόπαιδα κι' ο παπάς με τους δικούς του στην αυλή. Πού θα πάνε αυτοί; Ποιος θα τους γνωιαστεί..

Βγαίνοντας απ' την πίσω πόρτα του σπιτιού, βρεθήκαμε αντιμέτωποι με το φυγείο. Ρουφηκτό το παγωμένο νερό. Ένα ραδιόφωνο με προκάλεσε, το ανοίγω. Είναι μισοχαλασμένο, ακούονται όμως εμβατήρια. Εκλεψα ένα κουτάκι σπίρτα. Σε μας ήταν πιο χρήσιμα. Βρεθήκαμε στα δρομάκια του Τραχωνιού κι' οι εκρήξεις είναι γύρω. Οι στρατιώτες μας μπουλούκια-μπουλούκια συνωστισμός. Πολλοί μου ήταν άγνωστοι, δεν ήταν του τάγματος μας. Πιο κάτω τα μπουλούκια καντοστέκονταν σαν σε ουρά μπροστά σε τέλια που περιτριγύριζαν ένα ελαιώνα.

Αυτός είναι ο σωστός δρόμος; Ποιος ξέρει; Ας ελπίσουμε. Γρήγορα, γρήγορα περνούν οι στρατιώτες με την εξάρτυση τους μέσα από ένα άνοιγμα στα τέλια. Σε μια στιγμή χάνω τον Τζίμη. Περνάει μπρος με τους άλλους. Περιμένω πέντε- έξη λεπτά, περνώ κι' εγώ. Δεξιά, δέκα μέτρα σκάει ένα βλήμα. Σηκώνει καπνό και σκόνες. Μερικοί στρατιώτες πέφτουν στη γη για κάλυψη. Μα τι κάλυψη; Χαμένος χρόνος σκέφτομαι.

- Γρήγορα προχωρούμε. Από κορμό σε κορμό, φωνάζω. Και κατευθυνόμαστε γνωστοί και άγνωστοι στο προσδοκώμενο σημείο της σωτηρίας. Ακούονταν κι' άλλα βήματα. Σηκώνονται κι' άλλες σκόνες. Μα τώρα ακούονται και στριγγλιές γυναικοπαίδων.

- Παναγία μου... ο α... Γυρίζω, βλέπω ένα πλινθόκιστο στο τέλος του ελαιώνα αγκαλισμένο από σκόνες. Με κυριεύει ο οίκτος κι' αγανάκτηση μα πνίγεται ο συναισθηματισμός. Δεν γίνεται, είναι η μοίρα τους, άλλη είναι η αποστολή μας...

Βγαίνουμε σε ξέφωτο. Κάτω στο βάθος είναι ο δρόμος Λευκωσίας- Αμμοχώστου. Ξεχωρίζω μια κίτρινη μπουλτόζα με τρεις στρατιώτες απάνω της να

ξεμακραίνει. Κοιτάω μπροστά μου. Οι χωραφιές καίγονται, ξεκαπνίζει η γη, κι' ο κάμπος της Κυθραίας. Κι' η φλόγα ακόμα ζωντανή, κύκλοι, κύκλοι φωτιάς και στάκτης. Μα πότε έριξαν εδώ; Διερωτώμαι. Θυμήθηκα τον Τζίμη. Κοιτάζω στον κάμπο. Ξεχωρίζω κάποιες μορφές στο βάθος προς το Παλαίκυθρο. Ήταν τυχερό να μην τον ξαναδώ από το σημείο του φράχτη που προχώρησε με τους άλλους. Τρεχάλα, λοιπόν, κι' εγώ όχι βιαστική μα σταθερή. Μέσα από τις καμένες ποκαλάμες θάναυ προτιμότερο. Δεν θα ξανααρίξουν εδώ τα αεροπλάνα. Το ένστικτο συνεχώς καθοδηγεί. Μα που χάθηκαν οι στρατιώτες οι άλλοι.

Ίσως κρύφτηκαν μέσα στο χωριό όσοι δεν προχώρησαν προς το Παλαίκυθρο. Ήμουν μόνος με δυο (άντρες) του μπρεν που γκρίνιαζαν πως ήταν βαρειά η κάσα με τις σφαροθήκες και το μπρεν. Μ' εκλιπαρούσαν να την πετάξουν. Υπομονή, λίγο ακόμα, να το δρόμο, φαίνεται. Δέκα βήματα μπροστά ξεχώρισα το διμοιρίτη της Δευτέρας διμοιρίας Μιχαήλ, παλιό μαθητή μου. Του φώναξα ίσαμε είκοσι φορές. Δεν άκουε. Ήταν θόρυβος πολύς, παντζουρλισμός, κόλαση. Λίγο πιο δεξιά, είδα σκυπιός ένα λοχία της αστυνομίας με στολή χωρίς καπέλο να πέφτει κάθε τρία βήματα για κάλυψη. Καθε τόσο άκουα κάτι σαν από πέραςμα σφήκα. Μα δεν χωρούσε συζήτηση. Βήμα σταθερό, αυτό μας σώζει, σκέφτηκα. Και λίγη τύχη. Τότε μόνο σκέφτηκα την οικογένεια μου. Πως θα το αντιμετωπιζαν. Μα δεν είναι δυνατόν να πεθάνει κανείς τόσο απλά. Δεν έβλεπα κανένα τούρκο μπροστά μου. Ήμουν...απελπιστικά ψύχραιμος και σταθερά προσηλωμένος προς το δρόμο. Εκεί η σωτηρία. Πρέπει να φτάσουμε μέχρι εκεί. Πάση θυσία. Η κούραση άρχισε να μουδιάζει τα γόνατα μα δε γίνεται, χρειάζεται τυφλή πειθαρχία απ' όλα τα μέλη του σώματος. Το κράνος βαραίνει, το μαρτίι γλυστρούσε από τον ιδρώμα, οι πατούσες κόχλαζαν πάνω στην καιόμενη γη. Δε γίνεται να σκύψω ούτε για κάλυψη, ούτε για ξεκούραση. Η ζωή είναι θέμα δευτερολέπτων

σκεφτόμουν συνεχώς. Κι οι δυο του πρεν προχωρούσαν αραιωμένοι. Το λοχία δεν τον ξαναείδα παρά μόνο λίγες μέρες μετά στην εφημερίδα σαν αγνοούμενο.

Απ' την άλλη είχα την αναίδεια να σκέφτομαι τι πρόστυχο άηδιαστικό παιγνίδι μας έβαλαν να παίζουμε οι παραξενιές των μεγάλων πολιτικών του κόσμου. Ενοιωθα τόσο μηδενισμένος και μόνος μπροστά στο μοιραίο το κάθε δευτερόλεπτο. Ενοιωθα κυνηγημένο αγρίμι στη ζούγκλα. Κάτι χειρότερο: Όλες οι πλευρές του ορίζοντα κι' ο θόλος τ' ουρανού ξερνούσαν φωτιά. Ακόμα κι' η γη που πατάμε αναμμένη.

... Μα πάλι αντισκεφτόμουν, πως πάνε και χάνονται όλα τόσο εύκολα, πως είναι δι' αυτό είναι ολόκληρος κόσμος, έτσι σ' ένα δευτερόλεπτο είναι δυνατό να σβήσουν όλα, οι γνώσεις, η μόρφωση, οι αξίες, οι αρχές... δεν είναι δυνατό, δε γίνεται... Μα γιατί όχι; Δεν θ'άχω παράπονο. Τριάντα τρία χρόνια έκλεισα προχθές. Δεν ήταν λίγο πράμα. Αν είναι νάρθει, ας έλθει. Θυμόμουν το Σωκράτη και την αταραξία του μπροστά στο μοιραίο, το Χριστό και τα τριάντα τρία. Μα βέβαια, βέβαια η σάρκα τι είναι το πέρασμα μας απ' τη γη δεν είναι όλη η ουσία μας. Δεν εξαντλούμαστε πάνω στο περίγραμμα του κορμιού τούτου, από τις δυνάμεις του Βελζεβούλ. Εγώ ναι, μα εκείνοι που με περιμένουν στο σπίτι; Δεν θάθελα να τους κάνω τέτοιο κακό. Και σε κάθε συλλογισμό ταυτόχρονα και μια επιβεβαίωση. Σκέφτομαι άρα υπάρχω. Ακόμα. Ακόμα. Και μαγνήτης ο κύριος δρόμος Λευκωσίας- Αμμοχώστου. Και δόστου συνέχεια οι βομβαρδισμοί γύρω των αεροπλάνων και μέσα μου το **33** του Σωκράτη, του Χριστού, του μηδέν, της γυναίκας και της κόρης μου και όλα τούτα ένας κύκλος.

Το μάτι μου τότε έπιασε τρεις δικούς μας να περπατούν βιαστικά παράλληλα προς το δρόμο, η δική μας ευθεία εγκάρσια στη δική τους. Χάρηκα σαν τους αναγνώρισα. Ήταν ο λοχαγός, ο ασυρματιστής, ο Προδρομάκης κι' ο γραφέας ο Σωτήρης.

- Δεν αντέχω άλλο, θα πνιγώ, ξεροκαταπίνει, ο

Σωτήρης ο χοντρός.

Σφίκτου, βρε, του κάνω. Όταν σας κάναμε γυμναστική τα πρωινά εσύ λούφα. Πλήρωνε τώρα τον αστείοψα. Κράτα καλά Σωτήρη, σοβαρεύτηκα.

Χαρήκαμε όλοι για τη συνάντηση. Ρωτήσαμε που είναι οι άλλοι. Ίσως νάχουν φύγει με τα λεωφορεία, οι διαταγές δόθηκαν με τον ασύρματο, ώρα τώρα. Μιλάμε χωρίς να σταθούμε ούτε λεπτό αποφεύγοντας την άσφαλτο μήπως βάζουν από το βάθος του δρόμου τα τανκς. Αραιώνουμε και την κουβέντα για εξοικονόμηση δυνάμεων. Η σειρά των ευκαλύπτων που πλαισιώνει το δρόμο μας δίνει κάποια προστασία. Πετιόμαστε από κορμό σε κορμό προς την κατεύθυνση της Αμμοχώστου, κοιτώντας να δούμε κανένα αυτοκίνητο. Δεξιά μας, κάτω προς το Παλαίκυθρο κινούνται μερικά χακί. Ούτε που ξεχωρίζουν ποιοι είναι. Φοβάμαι γι' αυτούς. Η διαταγή ήταν να φτάσουμε στον κύριο δρόμο, όχι να προχωρήσουμε ξανά στο Παλαίκυθρο, την παλαιά μας βάση που ήδη κάπνιζε. Αν τραβήξουν ίσια θα βρεθούν κατάφατσα στα τανκς που κρατούν τη Μόρα, το τουρκοχώρι. Ίσως να θέλουν να αρπάξουν τα αυτοκίνητα τους από εκεί και να φύγουν. Μα η συντομοτέρα οδός δεν είναι πάντα η ευθεία... Μάθαμε αργότερα πως ένα ιδιωτικό βαν χτυπήθηκε από τανκς στη νότια περιοχή του Παλαίκυθρου και πως θεάθηκαν σε μια μάντρα εκεί δυο κρεμασμένοι και δυο δωδεκάδες σφαγμένοι με μαχαίρια. Ψέματα, αλήθεια, ποιος ξέρει;

Ωστόσο η ώρα περνούσε, εμείς υποχωρούσαμε από κορμό σε κορμό, αλλά πουθενά κανένα αυτοκίνητο. Αποφασίσαμε να μη σταματάμε κι' αν αντιληφθούμε τανκς να υποκριθούμε τους νεκρούς ή να κρυφτούμε σε κανένα γεφυράκι και βλέπουμε και κάνοντας...Εαφνικά κάτω στο βάθος του δρόμου απ' την κατεύθυνση της Αμμοχώστου φάνηκε ένας όγκος. Τρίβαμε τα μάτια να δούμε καλύτερα. Αυτοκίνητο ξεφωνήσαμε. Ανεβαίνουμε στην άσφαλτο και κουνάμε τα χέρια. Αυτό ήταν. Ερχεται ολοταχώς. Γελούσαμε και οι έξη. Δεν ήταν του

λόχου μας, οι δικοί μας οδηγοί που πήγαν; Δεν πήραν το μήνυμα; Δεν είναι της ώρας αυτές οι ερωτήσεις. Ήδη ο σωτήρας γυρίζει στο άψε σβήσε, το τιμόνι για την Αμμόχωστο, η μηχανή είναι αναμμένη κι' εμείς απάνω. Στο δευτερόλεπτο γέμισε η κάσα καμιά τριανταριά στρατιώτες. Από που ξεφύτρωσαν τόσοι δεν μπόρεσα να καταλάβω.

Το φορτηγό έτρεχε ολοταχώς και το αεράκι μας χτυπούσε αφειδώλευτα. Τύλιξα το πουλόβερ μου (ασυνείδητα το κουβαλούσα στη μέση μου) πάνω στους ώμους και το λαιμό να ρουφήξει λίγο ιδρώτα. Εβγαλα το κράνος, πήρε αέρα το κεφάλι και τα πηχτά μαλλιά. Βλέπω ένα γύρο τα παιδιά στοιβαγμένα: Ο Λουκής Μυλλώσινας, ο Τάκης, Αντώνας, ο Κόκος Χριστοδούλου, ο Λεοντίου, ο... ο... Όλοι ογαπημένοι με την ανακούφιση ζωγραφισμένη στα πρόσωπα τους. Ξεφύγαμε. Πολλων τα στόματα είχαν ένα στεφάνι απο ξυραμένον άσπρον αφρό. Αμέσως έπεφταν βροχή οι ερωτήσεις για τον Κωστάκη τον Τζίμη, τον Κώστα, τον Τζιοβάνη, το Σαββίδη, τον...τον... Εφυγαν πριν; Εμειναν πίσω; Κρύφθηκαν στα σπίτια; Αλλάξαν δρομολόγια; Κανένας δεν ήξερε. Το μόνο που ξέραμε ήταν ότι ο οδηγός πατούσε γκάζι κι' εμείς φεύγαμε χωρίς να ρίξουμε ούτε ντουφεκιά.

Σε λίγα λεπτά βγήκαμε από τον κύριο δρόμο αριστερά σ' ένα βουναλάκι. Στο βάθος προς το νότο ένα καμπαναριό και στέγες. Θα είναι η Αγκαστίνα. Στο βουναλάκι ο λοχαγός είχε την ιδέα πως έπρεπε να καλυφτούμε βιαστικά περιμένοντας διαταγή από το διοικητή του τάγματος. Φάνηκαν πάλι τα αεροπλάνα. Το βουναλάκι φορτωμένο με θυμάρια και βράχια χωρίς δέντρα, εκτός από μια καχεκτική ακακία. Και το αυτοκίνητο χωρίς καμμιιά παραλλαγή. Τρεις, τρεις οι στρατιώτες γλυστρούσαν απειθάρχητοι κάτω στο δρόμο γυρεύοντας ευκαιρία ν' απομακρυνθούν. Εξηγήθηκα με το λοχαγό, πρόφτασα μερικούς, τους φώναξα και μ'απάντησαν:

- Μα τι να κάνουμε, τι περιμένουμε;... Είκοσι

άνθρωποι εμείς να κάνουμε άμυνα, έτσι ακάλυπτοι ανοργάνωτοι και με τούτα;

Και μούδειχναν τα όπλα. Προσπάθησα να τους καθησυχάσω."Θα περιμένουμε το διοικητή, ξέρει ο λοχαγός. Εμείς πειθαρχούμε. Λίγη υπομονή. Να πάρουμε διαταγή. Πού να πάμε Αγκαστίνα; Μαραθόβουνο; Λευκόνοικο; Άκουσα και τα τρία χωριά σαν πιθανό χώρο συμπτώξεως. Πεινούσαμε όλοι μα προπαντός διψούσαμε. Το νερό στα παγουράκια άγκαι ζεστό το ρουφήξαμε όλο από ώρα τώρα. Συνεννοήθηκα με το λοχαγό να τους περιμένουμε στο Πραστεϊό.

Φάνηκε ένα φορτηγό. Μόνος ο οδηγός. Κοντοστέκεται. Πηδάμε πάνω. Είναι ένας οδηγός. Δεν μιλάει πολύ, δεν μας εξηγεί πως βρέθηκε να φεύγει τώρα και μόνος. Έχει όμως νερό στο παγούρι του και κρύο. Στο Πραστεϊό σταματάμε στο πρώτο κεντράκι. Παίρνω βιαστικά αναψυκτικά, ένα σακούλι παξιμάδια και χαλλούμι. Ο ιδιοκτήτης πουλούσε του καλού καιρού. Τα παξιμάδια έγιναν ανάρπαστα. Μασούσαμε λαίμαργα ότι μας αναλογούσε οπότε, απ' το λαντ ρόβερ του διοικητού ακούγεται η φωνή του.

- Στο Λευόνοικο κατ' ευθείαν. Μη σταματάτε ούτε λεπτό.

Φορτωνόμαστε ξενά. Εκείνη τη στιγμή ακούω φωνές. Ένας ελλαδίτης αξιωματικός του Πυροβολικού σκυλόβριζε ένα στρατιώτη γιατί έφυγε με το ΠΑΟ χωρίς να κάνει καμιά βολή. Δεν πρόλαβα περισσότερο...τραβούσαμε για το Λευκόνοικο. Σε πέντε λεπτά ξαναβλέπουμε αεροπλάνα. Ξαναβάζουμε τα κράνη, πλευρίζουμε αμολιόμαστε μέσα στα θερισμένα χωράφια. Ξεραΐλα κάτι θυμωνίες μόνο και απλωσιά. Εάπλα αμέσως όπου βρισκόμαστε. Περιμένουμε δυο λεπτά, δεν είναι για μας. Ξαναξεκινάμε βιαστικοί να προλάβουμε τους άλλους στο Λευκόνοικο.

Άλλα αεροπλάνα στα τρία λεπτά. Ξανά στον κάμπο με τα όπλα πάντα, όλοι μας. Ξαπλώνουμε μαζί τους. Είναι γελοίο να τα χτυπήσεις με μαρτίι. Φρόνιμα, λοιπόν. Σηκώνω τα μάτια. Ν'άτα, δυο κάνουν βουτιά απ'

τα νότια. Στρίβουν δεξιά, αριστερά, βλέπω τον Κόκο, παλιό μαθητή να στέκεται πίσω από θυμωνιές. Είναι επικίνδυνο, του φωνάζω. Μένει. Απέναντι ξαπλωμένος ο Ακης. Οι άλλοι θα είναι πίσω.

Μα τα αεροπλάνα κατεβαίνουν, πλησιάζουν απ' την πλευρά του Πραστειού. Το ένα έρχεται πιο χαμηλά, κοντά μας. Μου φαίνεται συστημένο για μας. Το παρακολουθώ με την άκρη του ματιού. Δεν απέχει πολύ από το έδαφος. Ωρα να πολυβολήσει, μάλλον, σκέφτομαι. Κι' όμως κάνουν στροφή, ψηλώνουν και τραβάνε για τη Λευκωσία. Μας έφυγε όλους ένα βάρος. Ξανά στα αυτοκίνητα κι' ο Κόκος να επιμένει πως στην κοιλιά του αεροπλάνου που μας πλησίασε είδε δυο σταυρούς. Εγώ δεν είδα τίποτε. Ήταν μια σκέτη κοιλιά. Μα πάλι δεν μας έβαλαν. Δόξα σοι ο Θεός, παράπονο θάχουμε;

Θα ήταν περασμένο μεσημέρι σαν φτάσαμε στο Λευκονοίκο. Φάλαγγα τα αυτοκίνητα του τάγματος κι' ο διοικητής συνομιλούσε σέ ένα κύκλο με αξιωματικούς. Πλησιάζω.

- Καλά δεν έκανα που διάταξα υποχώρηση; με ρωτά. Έτσι κι' αλλιώς θάφευγαν όλοι. Καλύτερα ανέλαβα εγώ την ευθύνη να μη λέγονται όλοι λιποτάκτες...

Κάποιος μίλησε για τον ελλαδίτη λοχαγό Χαζηαυγουστή που έλειπε. Κανείς δεν τον είδε. Τότε μίλησε ο διοικητής:

- Κοίτα να δεις τι έπαθα. Ελεγα από τον ασύρματο να κινηθεί ο πρώτο λόχος κι' εννοούσα το λόχο του Νικολέττη, που βρισκόταν και κοντύτερα στις θέσεις που θα πιάναμε. Μπερδέυτηκα, τι διάολο έπαθα, έστειλα τον άνθρωπο τόσο μακριά.

Κανείς μας δεν μιλούσε. Πήγα στο φορτηγό μας. Οι στρατιώτες ανακάλψαν ένα καρπούζι και βρέχανε το λαρύγγι τους. Δεν προλάβαμε να τελειώσουμε τη φέτα.

- Στ'αυτοκίνητα. Γρήγορα. Διαταγή καινούργια. Προορισμός Γύψου.

Στο έβγα του Λευκονοίκου τρεις γριές

μαυροντυμένες τραβούσαν τρεις κατσίκες σιωπηλά, ίδιες η Κλωθώ, η Λάχεσις και η Ατροπος. Νεότερα δεν είχαμε να ήμασταν βέβαιοι μα κατραπακιά της νήσου, ήταν μαλύτερη αυτή τη φορά. Μ'ούρχονταν συνεχώς στο μισό κομμάτι από τα διαβάσματα μου για τη Μικρασιατική καταστροφή. Ρεζίλεμα, εξευτελισμός, ντροπή μας... Το κατάπνιγα λέγοντας στον εαυτό μου ύστερα να τα σκεφτείς αύριο, μεθαύριο. Μα ο στρατιώτης δίπλα μου ο Σεραφείμ σπάζοντας τη σιωπή επαναλάμβανε κάθε δυο επτά:

- Μικρασιατική καταστροφή κ. Ανθυπολοχαγέ, η ίδια ιστορία τώρα. Είδες πως φύγαμε;

Προσπαθούσα να τον καθησυχάσω, να μη ανοίγει τέτοιες στιγμές πληγές, γιατί μας χρειαζόταν ακόμα λίγο το ηθικό.

- Στήνε τ' αυτί σου μήπως έρχονται αεροπλάνα. Τα λόγια δεν ωφελούν. Μόνο έτσι σώπανε για λίγα λεπτά. Και πάλι το ίδιο βιολί.

Όμως η υποχώρηση των ανδρών του **225** συνεχίστηκε για αρκετές ακόμα ώρες...